

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání v senátu složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a soudce Ludvíka Davida a soudkyně Kateřiny Šimáčkové ve věci ústavní stížnosti stěžovatele **J. M.**, zastoupeného Mgr. Robertem Scigielem, advokátem se sídlem Ptašinského 311/8, Brno, směřující proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích ze dne 25. 1. 2018, č. j. 23 Co 353/2017-56, a rozsudku Okresního soudu v Pardubicích ze dne 18. 8. 2017, č. j. 25 Nc 1057/2017-33, ve spojení s návrhem na zrušení ustanovení § 783 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „*ani podle § 779*“, za účasti Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích a Okresního soudu v Pardubicích, jako účastníků řízení a **Bc. P. P.**, zastoupené JUDr. Tomášem Udržalem, advokátem se sídlem třída Míru 95, Pardubice, jako vedlejší účastnice řízení,

t a k t o :

- I. Rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích ze dne 25. 1. 2018, č. j. 23 Co 353/2017-56, bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.**
- II. Toto rozhodnutí se proto ruší.**
- III. Ve vztahu k rozsudku Okresního soudu v Pardubicích ze dne 18. 8. 2017, č. j. 25 Nc 1057/2017-33, se ústavní stížnost odmítá.**
- IV. Návrh na zrušení ustanovení § 783 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „*ani podle § 779*“, se odmítá.**

O d ů v o d n ě n í :

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Včas podanou ústavní stížností (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a splňující i ostatní zákonem stanovené podmínky řízení [§ 75 odst. 1 *a contrario*; § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu] brojí stěžovatel proti v záhlaví citovaným rozsudkům Krajského soudu v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích a Okresního soudu v Pardubicích, neboť má za to, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená v čl. 32 odst. 1, odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

2. Společně s ústavní stížností podal stěžovatel podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 74 zákona o Ústavním soudu návrh na zrušení ustanovení § 783 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“) ve slovech „*ani podle § 779*“.

3. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti, připojených listin a vyžádaného spisu, stěžovatel se u Okresního soudu v Pardubicích (dále jen „okresní soud“) domáhal určení otcovství ke dvěma nezletilým dětem (nar. v květnu 2017), jejichž matkou je vedlejší účastnice řízení. Svůj návrh odůvodnil tím, že se s vedlejší účastnicí intimně stýkal v období od srpna do prosince 2016, přičemž od října do prosince 2016 s ní též sdílel společnou domácnost. Mezi účastníky nebylo sporu o tom, že se stěžovatel dozvěděl o těhotenství vedlejší účastnice v září 2016, načež se společně začali připravovat na narození dvojčat. Dne 26. 12. 2016 však došlo k jejich rozchodu. Vedlejší účastnice se přestěhovala ke svému bývalému partnerovi, L. Ch., se kterým, dle jeho výpovědi před okresním soudem, žila v poměru druh a družka bezprostředně před jejím vztahem se stěžovatelem a měla s ním též nechráněný pohlavní styk v průběhu července 2016 a v následujícím období až do září 2016. Dle vyjádření stěžovatele s ním odmítla vedlejší účastnice po přestěhování k L. Ch. jakkoli komunikovat. Jak stěžovatel dále zjistil, dne 5. 5. 2017 se narodily dvě děti. Stěžovatel proto kontaktoval vedlejší účastnici prostřednictvím právního zástupce (dopisem ze dne 15. 5. 2017) a vyzval ji, aby souhlasně prohlásili jeho otcovství k oběma dětem, popřípadě, aby otázku otcovství postavili najisto prostřednictvím testů. Vedlejší účastnice odpověděla stěžovateli rovněž prostřednictvím svého právního zástupce, když uvedla, že otázka otcovství k dětem již byla vyřešena, a to společným prohlášením s L. Ch.

4. Soud prvního stupně stěžovatelovu žalobu zamítl s odůvodněním, že návrh na určení otcovství není důvodný vzhledem ke skutečnosti, že nezletilé děti otce mají. Otcem je dle rodných listů L. Ch., jehož otcovství bylo učeno v souladu s ustanovením § 779 odst. 1 občanského zákoníku, tedy jeho souhlasným prohlášením s vedlejší účastnicí (tzv. druhá domněnka otcovství). Okresní soud poukázal na zákonnou úpravu, z níž vyplývá, že úspěšnost návrhu na určení otcovství je podmíněna tím, že doposud nedošlo k určení otcovství jiným způsobem. Soud se dále zabýval možností zahájení řízení o popření otcovství v souladu s ustanovením § 419 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZZŘS“), ovšem k tomuto nepřistoupil, protože neshledal, že by zahájení takového řízení vyžadoval zřejmý zájem dětí a že by jím byla naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva.

5. Rozsudek okresního soudu napadl stěžovatel odvoláním, v němž nalézacímu soudu vytknul, že „*matce umožnil fakticky odcizit děti biologickému otci*.“ Stěžovatel se domáhal provedení genetických testů. Vedlejší účastnice odvolání označila za „*jednání hrubým způsobem zasahující do právem chráněných zájmů jí samé, ale i nezletilých dětí*.“ Stěžovatelův návrh na zpracování genetických testů odmítla, protože považuje L. Ch. nejen za matrikového otce, ale rovněž za biologického otce dětí a nechce, aby bylo zasahováno do jejich spokojených poměrů, když se s L. Ch. v mezidobí zasnoubili.

6. Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích (dále jen „krajský soud“) rozsudek nalézacího soudu potvrdil. Odvolací soud se ztotožnil s názorem soudu prvního stupně, že k určení otcovství již došlo souhlasným prohlášením vedlejší účastnice a L. Ch., z čehož vyplývá, že stěžovatel není oprávněn podat návrh na určení otcovství. V odkazu na nález Ústavního soudu ze dne 16. 5. 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16 (veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná na <http://nalus.usoud.cz>), dále uvedl, že určení otcovství dítěti připadá v úvahu pouze v případě jeho předchozího popření, k čemuž však nebyly v nyní posuzované věci splněny podmínky. Krajský soud upřesnil, že v případě určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů může soud i bez návrhu zahájit řízení o popření otcovství (dle

ustanovení § 793 občanského zákoníku), nicméně jen pokud to vyžaduje zřejmý zájem dítěte, mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva a dále za předpokladu, že otec dítěte, určený souhlasným prohlášením rodičů, nemůže být jeho otcem. Odvolací soud připomněl, že „z výslechu svědka L. Ch. bylo zjištěno, že měl opakovaně i nechráněný pohlavní styk s vedlejší účastnicí jak v průběhu července 2016, tak i v následujícím období až do září 2016, tedy v době rozhodné z hlediska otěhotnění ve vztahu k narození dítěte podle ustanovení § 783 odst. 2 občanského zákoníku, která v dané věci plynula od 9. 7. do 26. 11. 2016. Nelze tak uzavřít, že by otec nezletilých, určený souhlasným prohlášením rodičů (L. Ch.) nemohl být jejich otcem.“

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že postupem soudu prvního a druhého stupně a samotným zněním občanského zákoníku jsou hrubě podryvána a omezována jeho základní práva. Napadá, že občanský zákoník neopravňuje případného biologického otce k podání žaloby na popření otcovství matrikového otce určeného na základě jeho souhlasného prohlášení s matkou dítěte. Je toho názoru, že mu právo v nyní kodifikované podobě zásadně neposkytuje žádné možnosti obrany a hájení vlastních zájmů.

8. Stěžovatel se rovněž vyjadřuje k možnosti, která byla nastíněna shora citovaným nálezem Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3122/16, tedy, že může domnělý otec podat návrh na určení příbuzenství dle ustanovení § 771 občanského zákoníku a po určení příbuzenství se obrátit na soud s návrhem podle ustanovení § 927 občanského zákoníku za účelem realizace stykových práv příbuzného. Má za to, že i kdyby využil těchto možností, soudy nižších instancí by jeho návrhům nevyhověly, a to s odůvodněním, že není v zájmu dítěte mít v rodném listě zapsaného matrikového otce a k tomu realizovat stykové právo s jiným mužem, biologickým otcem. Namítá, že by musel žít s vědomím, že nikdy nebude po právu otcem svých biologických dětí a v případě, že se s nimi něco stane, nebudou mu poskytnuty ani základní informace.

9. Stěžovatel nadto poukazuje na právo dítěte znát své rodiče a právo na jejich péči zakotvené v Úmluvě o právech dítěte. Má za to, že prohlášení o založení druhé domněnky otcovství má spíše odpovídat biologické realitě. Namítá, že na základě absolutně neplatného prohlášení jiného muže, kterým je dle jeho názoru obcházen smysl a účel zákona a narušován veřejný pořádek, pozbyl práva ke svým dětem a těchto práv se nemůže jakkoli domoci.

10. Stěžovatel navrhuje zrušení části ustanovení § 783 občanského zákoníku, a to ve slovech „ani podle § 779“. Dovojuje, že pokud by došlo k tomuto zrušení, mohl by muž, který tvrdí, že je otcem, navrhnout žalobou určení otcovství v případě, kdy je dítě narozeno nesezdané matce. Stěžovatel nadto uvádí, že předmět jeho ústavní stížnosti převyšuje jeho zájmy a dotýká se jak zájmů ostatních mužů v podobném postavení, tak především i zájmů dotčených dětí.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

11. Okresní soud ve vyjádření zcela odkázal na průběh řízení i obsah a závěry svého rozhodnutí, potvrzeného též odvolacím soudem. Krajský soud se vyjádřil obdobně.

12. Vedlejší účastnice zdůraznila, že ústavní stížnost by měla být odmítnuta pro nepřipustnost, neboť stěžovatel nevyčerpal všechny opravné prostředky, které mu zákon poskytuje k ochraně jeho práv. Připouští, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu sice obsahuje nesprávné poučení o nemožnosti podání dovolání, nicméně současně zdůrazňuje,

že stěžovatel opakovaně odkazuje na nález zdejšího soudu sp. zn. II. ÚS 3122/16, v němž byla řešena obdobná problematika a musel si být proto při jeho znalosti vědom, že v řízení o určení otcovství je dovolání přípustné. Vedlejší účastnice dále uvedla, že „*obecné soudy správně uzavřely, že pokud je otcovství již určeno souhlasným prohlášením, nelze se domáhat toho, že rodičem je jiná osoba, aniž by dříve došlo k popření otcovství muže, jemuž svědčí druhá zákonná domněnka.*“ Ztotožnila se též se závěrem obecných soudů, že v nyní posuzované věci nebyl naplněn předpoklad ustanovení § 793 občanského zákoníku, že by L. Ch. nemohl být otcem nezletilých dětí, neboť se s ní intimně stýkal v tzv. kritické době. Vedlejší účastnice navrhla ústavní stížnost odmítnout, mj. z důvodu, že „*při fungujících citových vazbách je vždy rozhodující zájem dětí, a proto není vůbec na místě zpochybňovat již založené citové vztahy.*“

13. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat obdržená vyjádření stěžovateli k replice, neboť neobsahovala žádné nové závažné skutečnosti nebo argumentaci, která by měla vliv na posouzení věci.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

14. Ústavní soud stručně uvádí, že jedním ze základních pojmových znaků ústavní stížnosti, jakožto prostředku ochrany ústavně zaručených základních práv, je její subsidiarita. Ústavní stížnost lze zpravidla podat pouze tehdy, vyčerpali-li navrhovatel ještě před jejím podáním všechny prostředky, které mu zákon k ochraně práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). To se ovšem v projednávané věci striktně vzato nestalo. V souladu s ustanovením § 30 ZZŘS totiž platí, že „*[d]ovolání není přípustné proti rozhodnutí podle hlavy páté části druhé tohoto zákona, ledaže jde o rozsudek [...] o určení nebo popření rodičovství*“. Z toho plyne, že v této konkrétní věci, v níž stěžovatel podal žalobu na určení otcovství, bylo *ex lege* přípustné dovolání, které však stěžovatel nepodal.

15. Ústavní soud však nemůže přehlédnout, že stěžovatel jednal zcela v souladu s poučením, které mu poskytl v závěru napadeného rozsudku krajský soud. Stěžovatel sice byl zastoupen advokátem, který měl vědět, že v dané věci mohl být nedostatek poučení zhojen dovoláním podaným v prodloužené době tři měsíců [srov. ustanovení § 240 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“)]. Z pohledu ústavního přezkumu je však nutné akcentovat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, podle níž **nelze klást k tíži stěžovatele pochybení soudu při poučení o oprávněném prostředku, jestliže z něj stěžovatel vyšel** (srov. např. rozsudek *Gajtani proti Švýcarsku* ze dne 9. 9. 2014, č. 43730/07, body 61-77, včetně konkurenčního stanoviska soudců Lemmense, Kurise a Spana; z literatury srov. Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 663-664). **Odmítnutí stěžovatelovy stížnosti pro nepřípustnost by tak znamenalo porušení jeho práva na přístup k soudu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.**

16. Vzhledem k tomu, že se stěžovatel řídil nesprávným poučením odvolacího soudu o nepřípustnosti dovolání, musí zde být nejprve zjednána náprava v podobě otevření možnosti dovolání k Nejvyššímu soudu (srov. nález sp. zn. I. ÚS 1820/18 ze dne 26. 9. 2018 nebo nález II. ÚS 3976/17 ze dne 24. 4. 2018 a zde citovanou judikaturu v bodě 18). Povinnost poskytnout řádné poučení účastníkům řízení o procesních právech a povinnostech vyplývá jak z ustanovení § 5 o. s. ř., tak z čl. 36 odst. 1 Listiny, a je naplněním jednoho ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, totiž práva na přístup k soudu (k vyšší přezkumné instanci) podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Nesprávným poučením odvolací soud odňal stěžovateli přístup k Nejvyššímu soudu a porušil tak jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

17. Ústavní soud přistoupil ke zrušení rozhodnutí odvolacího soudu přesto, že nesprávnost poučení v rozsudku odvolacího soudu nebyla stěžovatelem namítána, neboť při rozhodování o ústavní stížnosti není omezen pouze na posouzení v ní obsažené ústavněprávní argumentace a může jí vyhovět i z jiných důvodů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 232/96 ze dne 19. 12. 1996 (N 142/6 SbNU 545)].

18. Z důvodu porušení čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatele v části, v níž napadá rozsudek krajského soudu, vyhověl podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu a tento rozsudek podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Pro opakované řízení před odvolacím soudem to procesně znamená především opravu poučení o přípustnosti dovolání.

19. Porušení základních práv stěžovatele tedy shledal Ústavní soud pouze v rozhodnutí odvolacího soudu. Za situace, kdy se odvolací soud bude případem opětovně zabývat, Ústavní soud ústavní stížnost ve vztahu k rozsudku okresního soudu odmítl podle ustanovení § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu pro nepřípustnost, danou zde z povahy věci.

20. Ústavní soud připomíná, vázán principem subsidiarity ústavní stížnosti, že se zatím nemůže zabývat předestřenými námitkami stěžovatele věcně. Z tohoto důvodu nemůže meritorně posuzovat ani návrh stěžovatele na zrušení shora citované části ustanovení § 783 odst. 1 občanského zákoníku, jelikož by tak mohl učinit jen v případě splnění všech podmínek řízení, tedy po vyčerpání procesních prostředků ochrany, k čemuž ovšem - v důsledku popsaného pochybení krajského soudu - nedošlo. Proto tento návrh odmítl bez věcného přezkumu rovněž jako nepřípustný.

21. Ústavní soud přesto považuje za vhodné, byť pouze ve formě *obiter dicta*, předeslat, že slovní spojení „nemůže být jeho otcem“ v ustanovení § 793 občanského zákoníku lze vyložit též tak, že představuje nikoliv odkaz na dobu předpokládanou tzv. druhou domněnkou otcovství (skrz pohlavní styk), nýbrž reálnou nemožnost, což znamená, že je-li to v zájmu dítěte (a nenaruší-li to stabilitu jeho rodinného uspořádání v rozporu s tímto zájmem), může se soud rozhodnout prověřit otcovství prostřednictvím testu DNA, z něhož jedině lze zjistit přesně, zda dotýčný může či nemůže být otcem dítěte.

P o u č e n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 11. června 2019

Vojtěch Šimíček
předseda senátu